

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 8882/17

לפני: כבוד השופט נ' הנדל
כבוד השופט מ' מזוז
כבוד השופטת ע' ברון

העותרת: יפה שמיע

נגד

המשיבים: 1. בית הדין הארצי לעבודה
2. מבטחים מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים
בע"מ (בניהול מיוחד)
עתירה למתן צו על תנאי

בשם העותרת: עו"ד ד"ר דוד סער
בשם המשיבה 2: עו"ד יורם הרשקוביץ; עו"ד תומר אלטוס

פסק דין

השופטת ע' ברון:

1. במוקד העתירה ניצבים פסק דינו של בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב-יפו מיום 3.8.2015 (ק"ג 43636-05-11) ופסק הדין של בית הדין הארצי לעבודה מיום 10.8.2017 (ע"ע 19306-10-15) (להלן: בית הדין האזורי ו-בית הדין הארצי, בהתאמה), שבמסגרתם נקבע כי לא קמה לעותרת זכאות לקבלת קצבת שאירים מאת המשיבה 2.

רקע עובדתי ותיאור תמציתי של ההליכים הקודמים

2. העותרת, יפה שמיע, נישאה ליהודה שמיע ז"ל (להלן: המנוח) בשנת 1970 ונולדו להם שלושה ילדים. בשנת 2000 נפרדו בני הזוג ובשנת 2002, בחלוף 32 שנות נישואין, התגרשו. לאחר הגירושין, העותרת המשיכה להתגורר בדירה בה חיו השניים, שעברה לבעלותה, והמנוח שכר לעצמו דירה אחרת. לגרסת העותרת, על אף הגירושין "המשיכו העותרת והמנוח לחיות יחדיו כבני זוג נשואים לכל דבר ועניין, כאילו לא התגרשו מעולם".

בחדש נובמבר 2004 החל המנוח לקבל קצבת זקנה (פנסיה) מהמשיבה 2, מבטחים מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע"מ (בניהול מיוחד) (להלן: מבטחים). קצבת הפנסיה הועברה ישירות לחשבון הבנק של המנוח, וזאת עד למועד שבו נפטר, ביום 7.2.2011. ויודגש כי במועד זה העותרת הייתה בת 59, וטרם הגיעה לגיל פרישה.

3. מיד לאחר פטירת המנוח, פנתה העותרת למבטחים בדרישה לקבל קצבת שאירים; ואולם זו דחתה את בקשתה מאחר שלא עמדה בתנאי הזכאות שנקבעו בתקנון האחיד של קרן הפנסיה (להלן: התקנון האחיד). לנוכח חשיבות הוראה זו לעתירה, יובא להלן החלק הרלוונטי של ההגדרה "אלמנת פנסיונר" שבפרק א' לתקנון האחיד:

"בת זוגו של פנסיונר ביום בו נפטר, ובלבד שהתקיימו
בה אחד משני אלה:
(1) הייתה לבת זוגו של הפנסיונר לפני חודש הזכאות
הראשון לקצבת זקנה וגרה עימו במשך לפחות שנה אחת
רצופה עד ליום בו נפטר;
(2) הייתה לבת זוגו של הפנסיונר לאחר חודש הזכאות
הראשון לקצבת זקנה וגרה עימו במשך לפחות שנתיים
רצופות עד ליום בו נפטר, ובלבד שביום בו נפטר הגיעה
בת הזוג לגיל קצבת זקנה." (ההדגשות שלי-ע'ב')

כדי שהתיאור לא יימצא חסר, יצוין כי "בת זוג" מוגדרת בתקנון האחיד מי שהיא אשתו של מבוטח או פנסיונר; או מי שהוכרה כידועה בציבור של מבוטח או פנסיונר בהחלטה של ערכאה שיפוטית שמוסמכת לכך.

4. בגין החלטה זו של מבטחים ניהלה העותרת ארבעה הליכים בבתי הדין לעבודה; שניים בבית הדין האזורי ושניים בבית הדין הארצי. ביום 24.5.2011 הגישה העותרת תביעה למתן סעד הצהרתי לבית הדין האזורי נגד מבטחים, על מנת שתכיר בה כאלמנתו של המנוח לצורך קבלת קצבת שאירים (ק"ג 11-05-43636). תביעה זו נדחתה ביום 10.7.2013 (כבוד השופטת א' אגסי ונציגי הציבור ר' הרצוג ו-א' שלייר), משנקבע כי העותרת אינה עומדת באף אחת משתי החלופות שנמנו בהגדרת התקנון האחיד לאלמנת פנסיונר. לעניין החלופה הראשונה, נקבע כי לא עלה בידי העותרת להוכיח שניהלה חיים משותפים עם המנוח מאז גירושיהם וממילא גם לא "לפני חודש הזכאות הראשון לקצבת זקנה", נובמבר 2004. בנוסף, נקבע כי העותרת לא הוכיחה שהיא התגוררה עם המנוח לאחר גירושיהם, פרט לחמשת החודשים האחרונים שקדמו לפטירתו שבהם עבר המנוח להתגורר עם העותרת עקב מחלתו. באשר לחלופה השנייה, הובהר כי גם אם היה מוכח שהעותרת הייתה בת זוגו של המנוח במועד כלשהו "לאחר חודש הזכאות הראשון" – חלופה זו ממילא אינה רלוונטית בהינתן שבמועד פטירת המנוח העותרת לא הגיעה לגיל הזכאות לקצבת זקנה.

למען תהא התמונה שלמה, יוער כי העותרת אף פנתה לקבל קצבת שאירים מהמוסד לביטוח לאומי (להלן: ביטוח לאומי), מכוח היותה ידועה בציבור של המנוח. ואכן, ביום 12.4.2011 הכיר ביטוח לאומי בעותרת כידועה בציבור של המנוח החל משנת 2008 וזכאותה לקצבת שאירים אושרה החל מחודש מרץ 2011.

5. על פסק הדין של בית הדין האזורי הגישה העותרת ערעור לבית הדין הארצי (ע"ע 11176-10-13). במסגרת הדיון בערעור הגיעו הצדדים לידי הסכמה, שקיבלה ביום 8.9.2014 תוקף של פסק דין, שלפיה "בנסיבות המקרה המיוחדות, ומבלי שהדבר יהווה תקדים" תסכים מבטחים לראות בעותרת כמי שהייתה בת זוגו של המנוח החל משנת 2003, קרי: "לפני חודש הזכאות הראשון לקצבת זקנה". בהתאם, נקבע כי עניינה של העותרת יוחזר לבית הדין האזורי על מנת שיכריע בשאלה עובדתית אחת שעמדה על הפרק והיא – אם העותרת התגוררה עם המנוח ברציפות בשנה שקדמה לפטירתו וניהלה עימו משק בית משותף. משכך, הדיון חזר לבית הדין האזורי, ובמסגרתו הגישו הצדדים ראיות משלימות ונשמעו הוכחות. ביום 3.8.2015 ניתן פסק דין ששב ודחה את תביעת העותרת (כבוד השופטת א' אגסי ונציגי הציבור ד' הרצוג ו-א' שליפפר), תוך שנקבע כי לא הוכח שהעותרת והמנוח התגוררו יחד וניהלו משק בית משותף במשך שנה רצופה עובר לפטירת המנוח (וזאת למעט חמשת החודשים האחרונים שלגביהם לא התעוררה כל מחלוקת). בהכרעתו הצביע בית הדין האזורי על הסתירות שהתגלו בין גרסאות העותרת כפי שנמסרו לביטוח לאומי ולבית הדין; ואף ציין את הקשיים שהתעוררו בדברי העותרת והעדים בנוגע לטיב הקשר שהתקיים בין המנוח לעותרת, לרבות לעניין מקום מגוריו של המנוח לאורך השנים ובפרט בשנה האחרונה לחייו. גם על פסק דין זה של בית הדין האזורי הגישה העותרת ערעור לבית הדין הארצי, וגם זו הפעם נדחה הערעור בפסק דין מיום 10.8.2017 (כבוד השופטים ד' רוזנפלד, ל' גליקסמן ו-א' איטח ונציגי הציבור י' דורון ו-ע' ליפשיץ, ע"ע 19306-10-15). נקבע כי אין יסוד לחרוג מההלכה שלפיה ערכאת הערעור אינה מתערבת בממצאים העובדתיים שנקבעו על ידי הערכאה הדיונית. בית הדין הארצי הוסיף והטעים כי אמנם העותרת הציגה "פן רגשי ערכי ביחסיה עם המנוח בסמוך לפטירתו", אולם לא עלה בידיה להוכיח כי הם התגוררו יחד בשנה שקדמה לפטירתו ואף לא שקיימו יחסי שיתוף. על יסוד האמור, הותיר בית הדין הארצי את הכרעת בית הדין האזורי על כנה, ופסק דין זה הוא שעומד במרכז העתירה שלפנינו.

טענות הצדדים

6. לטענת העותרת, היה על בית הדין הארצי להתערב בפסק דינו של בית הדין האזורי ולקבוע כי העותרת זכאית לקצבת שאירים; וזאת מאחר שקביעת בית הדין

מבוססת על הנחת יסוד שגויה. לשיטת העותרת, פסקי הדין בעניינה העניקו משקל מכריע לשאלת המגורים המשותפים תחת קורת גג אחת של העותרת והמנוח – אמת מידה ארכאית, שאינה עולה בקנה אחד עם מוסד הזוגיות בעידן המודרני ו"פוגעת פגיעה קשה בבני זוג לאחר הגירושים". יתרה מכך, לדברי העותרת קביעה זו אף לא מתיישבת עם פסיקות בתי הדין לעבודה שלפיהן ייתכן שבני זוג ינהלו משק בית משותף ויוכרו כידועים בציבור, אף שאינם מתגוררים בדירת מגורים אחת.

על רקע האמור, טוענת העותרת כי נפלה טעות משפטית מהותית בפסק דינו של בית הדין הארצי שהצדק מחייב את תיקונה. בתוך כך מבהירה העותרת כי עסקינן בעתירה עקרונית העוסקת בסוגיה בעלת חשיבות ציבורית והשפעות רוחב כלליות. עוד מציינת העותרת בהקשר זה את קביעת הביטוח לאומי שהכיר בה כידועה בציבור של המנוח; החלטה שלטענתה התקבלה לאחר חקירות ובדיקות יסודיות שנערכו לה.

7. מבטחים מצידה טוענת כי יש לדחות את העתירה על הסף, בהתאם להלכה הפסוקה שלפיה בית משפט זה אינו משמש כערכאת ערעור נוספת על בית הדין הארצי לעבודה. מבטחים מוסיפה ומחדדת כי אין כל עילה להתערב בפסק הדין מאחר שהעתירה נוגעת לעניינה הפרטני של העותרת ואין לה השלכות כלליות או ציבוריות; זאת בפרט משעה שבכל ההליכים המשפטיים הקודמים שהתנהלו עד כה, השאלה היחידה שעמדה על הפרק הייתה עובדתית בעיקרה והיא: האם העותרת התגוררה וניהלה משק בית משותף עם המנוח בשנה האחרונה לחייו, כנדרש בתקנון האחיד.

בהקשר זה מבהירה מבטחים כי לא נפלה כל טעות משפטית מהותית בקביעות בית הדין הארצי והאזורי לעבודה וכי הן עולות בקנה אחד עם הפסיקה הענפה בעניין הצורך לעמוד בתנאי התקנון האחיד לצורך זכאות לקצבת שאירים; ועם הוראות החוק שלפיהן קופת הגמל רשאית לפעול אך ורק לפי הוראות תקנונה. לגופם של דברים, מבטחים טוענת כי לנוכח הסתירות הרבות שהתגלו בגרסאות העותרת והעדים שהובאו מטעמה ובהינתן העובדה שהעותרת לא הציגה ראיות לכך שבשנה האחרונה ניהלה משק בית משותף עם המנוח, לא אירע כל פגם בפסק הדין. עוד מדגישה מבטחים כי משניתנו לעותרת מספר הזדמנויות להוכיח זכאותה לקצבת שאירים, עניינה אינו מצדיק התערבות משיקולי צדק; כך במיוחד משום שהענקת זכויות ביתר לעותרת תבוא על חשבון עמיתים אחרים של קרן הפנסיה.

דיון והכרעה

8. דין העתירה להידחות על הסף. הלכה מושרשת היא כי בית משפט זה אינו משמש כערכאת ערעור על בית הדין הארצי לעבודה. בתי הדין לעבודה הם בעלי

המומחיות והסמכות בתחום משפט העבודה, ועל כן ההתערבות בפסיקתם תיעשה במקרים חריגים בלבד – מקום שנפלה טעות משפטית מהותית בסוגיה עקרונית הנושאת השלכות רוחב, וכאשר שיקולי הצדק מחייבים תיקונה (בג"ץ 9262/16 היועץ המשפטי לממשלה נ' בית הדין הארצי לעבודה, פסקה 18 (13.2.2018); בג"ץ 3812/17 סאיג נ' בית הדין הארצי לעבודה, פסקה 7 (20.7.2017); בג"ץ 525/84 חטיב נ' בית הדין הארצי לעבודה, ירושלים, פ"ד מ(1) 673, 693 (1986)). תנאים אלה אינם מתקיימים בענייננו.

9. העותרת מבקשת לייחס לעתירה נופך עקרוני וטוענת כי יש לסטות מן ההגדרה "אלמנת פנסיונר" שבתקנון האחיד, כך שניתן יהיה להכיר בזכאותה לקצבת שאירים, על אף שלא עמדה בתנאי של מגורים משותפים עם המנוח בשנה שקדמה למועד פטירתו. זאת, לטענתה, מאחר שתנאי "המגורים המשותפים" אינו תואם את רוח התקופה ופוגע בזוגות שהתגרשו "שהנם למודי ניסיון מפרק ראשון בחייהם ואשר מעדיפים לטובת הקשר הזוגי ובשל המטען עמו הם מגיעים כגון, ילדים, תחולת בית, הרגלים, טראומות עבר וכיוצא באלו, לוותר על מגורים משותפים ולקיים קשר זוגי מלא הגם שאינם דרים תחת קורת גג משותפת".

החל מיום 1.10.2003 פועלות קרנות הפנסיה הוותיקות, לרבות מבטחים, על פי תקנון אחיד שהתקין הממונה על שוק ההון ביטוח וחסכון מכוח הסמכות הנתונה לו בסעיף 78ט לחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח), התשמ"א-1981. זכאותה של אלמנת פנסיונר לקצבת שאירים נקבעת בהתאם להוראות התקנון האחיד שפורטו לעיל, כאשר לפי החלופה הראשונה נדרש כי בת זוגו של הפנסיונר גרה עימו לפחות שנה אחת רצופה קודם למועד שבו נפטר. לשון הוראה זו ברורה ומדברת בעד עצמה. דרישה זו אף מתיישבת עם התכלית הסוציאלית שעומדת ביסוד קצבת השאירים שנועדה ליתן מענה לצרכים של מי שנסמך על שולחנו של הנפטר והיה תלוי בו מבחינה כלכלית עובר לפטירתו (ראו והשוו: בג"ץ 4193/04 גרטנר-גולדשמידט נ' בית הדין הארצי לעבודה, פסקאות 21–22 ו-25 (20.6.2010) (להלן: פרשת גרטנר); בג"ץ 2673/06 שאוה-שוע נ' בית הדין הארצי לעבודה בירושלים, פסקאות 14 ו-39 (21.4.2009) וכן – ע"ע (ארצי) 13-10-57086 אלמונית נ' פלונית, פסקאות 18 ו-20 (27.7.2014); ע"ע (ארצי) 11-07-42498 אבגין נ' קרן הגמלאות של חברי אגד בע"מ, פסקה 26 (31.12.2012)). לא זו אף זו, יש ליתן משקל אף לכך שבמסגרת הליך הערעור הראשון שהתנהל בפני בית הדין הארצי, הצדדים הגיעו להסכמה שלפיה הדיון יוחזר לבית הדין האזורי להכרעה בשאלה עובדתית אחת ויחידה והיא: האם העותרת והמנוח התגוררו יחד במשך שנה רצופה שקדמה לפטירתו וקיימו משק בית משותף. סוגיה זו התבררה עד תום – לעותרת ניתנו שתי הזדמנויות לשכנע את בית הדין האזורי כי היא עומדת

בתנאי התקנון האחיד, ובשתייהן לא עלה בידיה לעשות כן. משאלה פני הדברים, ניכר כי העתירה מהווה למעשה ערעור נוסף על פסק הדין של בית הדין הארצי והקביעות שהתקבלו בעניינה של העותרת; וכזאת לא ניתן. יצוין, ומבלי לטעת מסמרות בדבר, כי אין בדברים האמורים כדי לקבוע כי מגורים תחת קורת גג אחת הם תנאי שאין בלתו לכך שבני זוג יקיימו משק בית משותף.

עוד יוער כי קביעותיו של בית הדין האזורי שלפיהן העותרת לא התגוררה וניהלה משק בית משותף עם המנוח במשך שנה רצופה קודם לפטירתו מבוססות, בין היתר, על התרשמותו הבלתי אמצעית מהעדים שהופיעו לפניו. בית הדין הארצי לא מצא להתערב בקביעות אלה מן הטעם שערכאת הערעור אינה נוטה להתערב בממצאים עובדתיים שנקבעו על ידי הערכאה הדיונית; ודברים אלה יפים מקל וחומר אף בגדרי העתירה. בהינתן האמור, ומשהעתירה אינה מצביעה על טעות משפטית מהותית שנפלה בפסק הדין, אין עילה להתערב בו.

10. בטרם סיום, יוער כי לא נעלם מעינינו שיש קושי בכך שהעותרת שחלקה עם המנוח עשרות שנים והקימה עמו בית ומשפחה – אינה זכאית לכל חלק מכספי הפנסיה שהוא חסך, בין היתר בשנים שהם חיו יחד (וראו בהקשר זה דברי השופטת (כתוארה אז) מ' נאור בפרשת גרטנר, בפסקה 3). אולם וכפי שציין בית הדין הארצי (סעיף 31 לפסק דינו), מצב דברים זה השתנה זה מכבר עם חקיקת חוק לחלוקת חיסכון פנסיוני בין בני זוג שנפרדו, התשע"ד-2014; ואף שלשינוי זה אין תחולה במקרה הפרטי של העותרת, דומה כי יש בהוראותיו כדי ליתן מענה לקושי הכללי שמגולם בעניינה.

11. סוף דבר, העתירה נדחית.

בנסיבות העניין, לא ייעשה צו להוצאות.

ניתן היום, י' באדר התשע"ח (25.2.2018).

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט

ש ו פ ט